

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

7/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ S/7 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

Саидов Сарвар Атабулло ўғли – катта илмий ходим, Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот маркази, илмий тадқиқотлар бўлими.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Саидалохонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулов Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилевич – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Аҳмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуротовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Эргашев Икром Абдурасулович – юридик фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохид Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабобовна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Umurqulov Kamoliddin</i> O'ZBEK XALQINING OILAVIY MAROSIMLARINING TARBIYAVIY AHAMIYATI	9-12
<i>Muhamedov Asror</i> G'ARB RENNESANSIGA TURTKI BO'LGAN OMILLAR	13-22
<i>Jiyanbekova Sharofat Abdikaharovna</i> SOVET DAVRIDA KITOV TAQIQLARIGA NISBATAN O'ZIGA XOS SENZURA AMALIYOTLARI	23-30
<i>Сабитова Коринна Сабировна</i> ШКОЛЬНОЕ И СРЕДНЕ-СПЕЦИАЛЬНОЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В УЗБЕКИСТАНЕ В ГОДЫ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ	31-37
<i>Vaxabov Azizjon Xamidovich</i> USMONIYLAR SALTANATI VA O'RTA OSIYO XONLIKLARINING O'ZARO DIPLOMATIK HAMDA ELCHILIK ALOQALARI	38-44

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Xolmuradov Musurmon Avlaqulovich</i> MAMLAKATIMIZ TIJORAT BANKLARI AKTIVLARI SAMARADORLIGINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	45-51
<i>Madiyev Shaxzod Shodmon o'g'li, Xurramova Zarina Xolboyevna</i> QISHLOQ XO'JALIGI ISHLAB CHIQARISHIDA TEXNIK SALOHİYATDAN FOYDALANISHNING IQTISODIY MOHIYATI VA NAZARIY ASOSLARI	52-57
<i>Самадов Салохиддин Исмаатович</i> ИННОВАЦИОН ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИ ВА УНИНГ ИҚТИСОДИЁТДАГИ ЎРНИ.....	58-66
<i>Хуррамов Азамат Файзуллаевич</i> ИНСОН КАПИТАЛИНИ ЖАРАЁН-НАТИЖА ТАМОЙИЛИ АСОСИДА ТАҲЛИЛИ	67-74

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Sharipov Abdukhakimjon Ziyotdinovich</i> YANGI O'ZBEKISTON JAMIYATI TARAQQIYOTI IDEOSFERASIDAGI MA'NAVIY O'ZGARISHLAR DINAMIKASI	75-80
<i>Mustafaev Alimardon Alijonovich</i> THE MAIN VECTORS OF THE EVOLUTION OF COMPARATIVE PHILOSOPHY IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY CIVILIZATIONAL DEVELOPMENT	81-89
<i>Mamasaliev Mirzoulug' Mirsaidovich</i> "G'ARB MADANIYATIDA SABR-TOQAT KONSEPSIYASINING O'ZGARISHI"	90-95
<i>Shadmanov Qurbon</i> FRENSIS BEKON INDUKTIV USULI VA TA'LIM, TARBIYA VA O'Z-O'ZINI TARBIYALASH G'OYALARI	96-101

Usmonov Farkhod Lapasovich

PHILOSOPHICAL ANALYSIS FREEDOM OF INFORMATION 102-109

*Atakulov Mavlonbek Saitkulovich*YOSHLARNI SOG'LOM MA'NAVIY MUHIT ASOSIDA TARBIYALASHDA
FUQAROLIK MAS'ULIYATI O'RNI ..... 110-115**10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI***Amanov Abdijabbor Sattarovich*

O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA MURAKKAB SINTAKTIK TUZILMALAR TAHLILI 116-121

Xudoynazarova O'g'lonoy Allamurodovna

DINIY BARQAROR BIRIKMALARNING STILISTIK XUSUSIYATLARI 122-125

*Hayitova Shohida Erkin qizi*KONSEPT TUSHUNCHASINING TALQINI VA KONSEPTGA OID TADQIQOTLAR
TASNIFI ..... 126-132*Qodirova Mukaddas Tog'ayevna*

TILSHUNOSLIKDA BIZNES DISKURS: TADQIQ, TASNIF VA TAHLIL 133-138

Aripova Aziza Xasanovna

NUTQ MADANIYATI VA NUTQ ODOBI MASALALARINING TARIXIY TAKOMILI 139-143

*Tillabayeva Zilola Raxmatillayevna*QARLUQ SHEVALARIDA TABU VA EVFEMIZMLAR QO'LLANILISHI YUZASIDAN
MULOHAZALAR (SAMARQAND VILOYATI MISOLIDA) ..... 144-148*Axmedova Aziza Komilovna*

PSIXIATRIK BADIY TAHLIL ASOSLARI 149-153

Зокирова Шахзода Нодиржон қизи

ТЕЛЕВИЗИОН НУТҚНИНГ РИТОРИК АСПЕКТИ 154-158

Yusupaliyeva Fazilat Yusupaliyevna

METHODS IN TEACHING ENGLISH AND THEIR IMPORTANCE 159-163

Fayzullayeva Dilfuzaxon G'ulomjon qizi

ADIB QALBIDAN: QAHRAMON RUHIYATIDA YOZUVCHINING IZI..... 164-169

Negmatova Mumtozbeqim

UZBEK TERMINOLOGY FOR BANKING SECTOR 170-174

*Omondavlatova Latofat Ne'matulla qizi*O'TKIR HOSHIMOVNING "DAFTAR HOSHIYASIDAGI BITIKLAR" ASARIDA QO'LLANILGAN
LINGVOMADANIY BIRLIKLER TAHLILI ..... 175-178**12.00.00 – YURIDIK FANLAR***Ismaylov Raxat Aminbayevich*NORMA IJODKORLIGI FAOLIYATINI RAQAMLASHTIRISHNING AYRIM NAZARIY-HUQUQIY
MASALALARI ..... 179-183*Сеитниязов Камарбек Парахатович*ДАВЛАТ ФУҚАРОЛИК ХИЗМАТИ ТУШУНЧАСИНИНГ ЎЗИГА ХОС
ХУСУСИЯТЛАРИ 184-191

Нуруллаев Шохрух Шухратуллаевич

ҚУРИЛИШДА АТРОФ-МУҲИТНИНГ ҲУҚУҚИЙ МУҲОФАЗАСИ: ДАВЛАТ БОШҚАРУВИ ВА
НАЗОРАТИ 192-198

Hamdamov Shahzod Maqsud o'g'li

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI ADLIYA VAZIRLIGI TARAQQIYOTINING

HUQUQIY ASOSLARI 199-210

Шокиров Ойбек Азизжон ўғли

ҚОНУНИЙЛИК НАЗАРИЙ ТУШУНЧАСИ ВА УНИ МАҲАЛЛИЙ ДАВЛАТ ҲОКИМИЯТИ
ОРГАНЛАРИ ҚАРОРЛАРИДА ТАЪМИНЛАШНИНГ НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ

АСОСЛАРИ 211-218

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Bozorova Muslima Qodirovna, Istamova Dilnoza Norboyevna

RAQAMLI TA'LIM SHAROITIDA BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI KASBIY FAOLIYAT UCHUN KO'P
BOSQICHLI TAYYORLASH ASOSLARI 219-222

Rabbimova Nodira Tashtemirovna

FROM SCALPEL TO BLACKBOARD: HOW MEDICAL TRAINING IS REVOLUTIONIZING

PEDAGOGICAL APPROACHES 223-227

Саидова Камола Усканбаевна

КОМПАРАТИВНЫЙ АНАЛИЗ МЕТОДОВ ВОСПИТАНИЯ В ВОСТОЧНОЙ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ
МЫСЛИ 228-233

Худойназарова Дилрабо Абдурашидовна

БЎЛАЖАК ПЕДАГОГЛАРНИ МАЪНАВИЙ ТАРБИЯ ФАОЛИЯТИГА ТАЙЁРЛАШНИНГ

ИЖТИМОЙ-ПЕДАГОГИК ЗАРУРАТИ 234-239

Гаффаров Азизжон Муҳаммадсаидович

МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ: МОҲИЯТИ ВА ЗАРУРАТИ 240-245

Buronova Iroda

UMUMIY O'RTA TA'LIM MUASSASALARI RAHBARLARIDA MEDIAKOMPITENTLIKNI

RIVOJLANTIRISHNING USLUBIY ASOSLARI 246-250

Matyakubova Feruza Egamovna

ANATOMY OF LEARNING: BRIDGING THE GAP BETWEEN MEDICINE AND

MODERN EDUCATION 251-254

Received: 10 September 2024
Accepted: 15 September 2024
Published: 25 September 2024

Article / Original Paper

FRANCIS BACON'S INDUCTIVE METHOD AND THE IDEAS OF EDUCATION, TRAINING AND SELF-EDUCATION

Shadmanov Kurban,

Doctor of philosophy, professor, Department of "History and Philology" of the International University of Asia

E-mail: qurbonjonsh@gmail.com

Abstract. The great English thinker, philosopher and statesman Francis Bacon is an author who made a great contribution to the development of the essay genre in European literature and philosophy of the XXI-XXII centuries. His treatise «The Great Revival of the Sciences», written during the period of serious social and economic changes in the New Age, which replaced the European Renaissance, is considered one of the valuable and rare works of English literature. This article is dedicated to the study of the unique ideas and thoughts about education and upbringing expressed by the great thinker in this philosophical source.

Key words: Renaissance, essay, Experiences, education, upbringing, classical text, philosophical style, cultural thought.

FRENSIS BEKON INDUKTIV USULI VA TA'LIM, TARBIYA VA O'Z-O'ZINI TARBIYALASH G'OYALARI

Shadmanov Qurbon,

Falsafa fanlari doktori, professor, Osiyo Xalqaro Universiteti "Tarix va Filologiya" kafedrası

E-mail: qurbonjonsh@gmail.com

Annotatsiya. Buyuk ingliz mutafakkiri, faylasufi va davlat arbobi Frensis Bekon Yevropa XVI-XVII asrlar adabiyoti va falsafasida esse janrining rivojlanishiga katta hissa qo'shgan muallifdir. Uning Yevropa Uyg'onish davri o'rnini egallagan Yangi davr jiddiy ijtimoiy va iqtisodiy o'zgarishlar davriga yozilgan "Fanlarning Buyuk Tiklanishi" traktati ingliz adabiyotining qimmatli va nodir asarlaridan hisoblanadi. Ushbu maqola bu taraqqiyotning boshlanishini ta'minlagan mutafakkirga aylanganligi va aynan shu falsafiy manbada buyuk mutafakkir tomonidan bildirilgan noyob ta'lim va tarbiya haqidagi g'oya va fikrlarini o'rganishga bag'ishlangan.

Kalit so'zlar: Uyg'onish davri, esse, Tajribalar, ta'lim, tarbiya, mumtoz matn, falsafiy uslub, madaniy fikr.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI7Y2024N13>

Kirish. Taraqqiyotning fazo-zamon nuqtai nazaridan oldinga harakati, odatda, inson bilimida yangi, shu paytgacha o'rganilmagan cho'qqilarga erishishda namoyon bo'ladi. Uyg'onish davrining o'rnini bosgan evropa YAngi davrining kelishi nafaqat ajoyib olim va faylasuflarning butun bir atoqli arboblarni guruhining paydo bo'lishi davrini belgilab berdi, ularning faoliyati juda jiddiy ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlarni keltirib chiqardi, rivojlanishda etakchi g'oya paydo bo'ldi. Bu davrning fan bo'lib, u Uyg'onish davrining hukmron dunyoqarashi sifatida san'atni almashtirdi va ijtimoiy taraqqiyotga erishish vositasi sifatida tabiatshunoslikning jadal rivojlanishini kuchaytirdi. Bular orasida «tabiiy falsafa»ni yaratgan

va e'lon qilgan Frensis Bekon (1561-1626) ham bor edi; keyinroq marksizm asoschilari uni materializm va barcha eksperimental fanlarning asoschisi deb ataydilar. Bekon o'sha noyob shaxslarga tegishli bo'lib, uning ijodiyotini sezmaslik mumkin emas edi; uning siymosida «tabiat hodisalarining g'ayritabiiy kuchlar va mavjudotlarga bog'liqligi haqidagi e'tiqodlarni rad etish bilan bog'liq bo'lgan butun koinotning chuqur qayta tuzilishini yaratuvchilardan birini ko'rdilar; bu bugungi kungacha ilmiy tadqiqotlarni boshqaradigan bilimlarni tushunish tamoyillarini qabul qilishga olib keldi» [3, 18-b.].

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Mutafakkir va adabiyotshunos, XVIII-XIX asrlar bo'sag'asida vujudga kelgan ingliz romantizmining eng ko'zga ko'ringan namoyandasi Semyuel Teylor Kolerij (1772-1834) daholar va yuksak fazilatli kishilar, ularning ta'lim-tarbiyadagi ijodiy tasavvurlari haqida shunday degan edi: "...tasavvurni juda ehtiyotkorlik bilan yo'naltirish va uni nazorat qilish kerak, chunki u inson tabiatini muttasil yangilashtirish va takomillashtirishning ajralmas quroli, vositasidir. Daholar va yuksak fazilat sohiblari doimo tashvish, norozilik tuyg'ularini boshdan kechiradilar, bu odamlarning tabiati shundayki, ular kelajakka xolis nazar tashlaydilar, u haqida o'ylaydilar, oldinga, komillik sari ma'naviy va intellektual harakat qilish uchun barcha imkoniyatlardan foydalanadilar [7, b.258]. Bu so'zlar bevosita Frensis Bekonning ijodiy dahosiga bog'liq.

Muhokama. Yangi Yevropa falsafasi va barcha eksperimental ilm-fanning boshidan beri ingliz mutafakkiri va olimi Frensis Bekonning noyob siymosi bilan bog'liq bo'lib, uning fikrlari kech Uyg'onish davrining buyuk madaniyati bilan ajralib turadi va kelajakka qaratilgan. Bekonni Uyg'onish davrining so'nggi mutafakkiri va zamonaviy falsafaning kashshofi deb atash mumkin, desak mubolag'a bo'lmaydi. Lekin bu nafaqat falsafaga taaluqli. U pedagogika fani va ta'limi yo'lida yangi va qat'iy qadam tashladi va yosh avlodni o'qitish va tarbiyalashda yangi yondashuvlarni taklif qildi va shu bilan XVII asr Angliyadagi ta'lim holati bilan ma'lum ziddiyatlarga keldi, ya'ni: mutafakkir soxta induksiya sifatidagi qadimgi fikrlash usulini ham, Arastuning sxolastik usulini ham rad etdi, chunki ko'p jihatdan, bu ta'limotlar haqiqatdan ajralgan edi Bekon esa ta'lim muassasi va real hayotni yaqinlashuvi tarafdori bo'lib, «Yangi Organon» asarida ishlab chiqilgan bilishning induktiv usulidan foydalanishni taklif qildi (bu risolaning birinchi nashri sarlavha sahifasining o'yib ishlanganida elkanlari ko'tarilgan kema tasvirlangani, go'yo bilimga intilayotgan inson ongini ifodalashi ramziy ma'noga ega; kema ikki ustun (ustunlar) orasida suzib yuradi - bu tasvir Gerkules ustunlari haqidagi afsonadan ilhomlangan bo'lishi mumkin), Bu erda bilimlarni boshqalarga etkazish usulini u matoga o'xshatadi «u to'liq to'qilgan bo'lishi kerak va u dastlab qanday topilgan bo'lsa, xuddi shu tarzda (agar iloji bo'lsa) boshqalarning ongiga kiritilishi kerak. Va bunga, albatta, faqat induksiya orqali olingan bilimlarda erishish mumkin [1, b.343].

Va bu g'oyalarni Bekon o'zining Instauratio Magna Scientiarium (Fanlarning buyuk qayta tiklanishi) buyuk asarining «Fanlarning qadr-qimmati va yuksalishi to'g'risida» (1623) deb nomlangan birinchi qismida taklif qildi, u yerda fanlarning tizimli ensiklopediyasini tavsiflab, fanlarni tasniflaydi. Tabiatning buyuk hukmron kuchi ostida insonning intellektual va ma'naviy qobiliyatlari asosidagi fanlar uning «Yangi Organon»ning birinchi aforizmidagi ifodalangan: «Tabiatning xizmatkori va tarjimoni bo'lgan inson, amalda yoki tafakkurda uning tartibida tushunganini qiladi va tushunadi va bundan tashqari u bilmaydi va qila olmaydi» [5, b.433]. Frensis Bekon bu g'oyalarni 1597 yilda o'zining birinchi asari nashr etilganda bildirgan

va bu «Axloqiy va siyosiy nasihatlar yohud ko'rsatmalar» nomli kitob keyinchalik unga jahon shuhratini keltirgan. Ilgari hech kim bunday fikr-g'oyalarni bildirmagan edi.

Xo'sh, bugungi kunda biz aytganimizdek, Frensis Bekonning ta'lim dasturining innovatsion mohiyati nimada?

Frensis Bekon ta'lim dasturining asosini u tomonidan ishlab chiqilgan yangi ilmiy bilish usuli tashkil etdi; Shunday qilib, u Uyg'onish davrining buyuk gumanistlari singari zo'ravonlikka asoslangan ta'limning kanonik usullariga qarshi chiqdi. Bekon ta'lim insonni vahshiylik va vahshiylikdan xalos qiladi, beparvolik, engiltaklik va takabburlikni yo'q qiladi, o'lim va baxtsizlik qo'rquvini kamaytiradi, narsalarga bo'sh va ortiqcha hayratni yo'q qiladi, har qanday asossiz qarorning asosiy manbai sifatida, fan esa o'quvchining ongini sozlaydi va harakatga yo'naltiradi, shunda u hech qachon tinch qolmaydi va qotib qolmaydi, aksincha, o'zini doimo xatolarini tuzatishga, fazilatni yaxshilashga undaydi [1, b.139-140]. SHu bilan birga, Bekon loyiha muvaffaqiyatining kalitini asoslab, o'zi aniqlagan uch burhak simon - ilmiy muassasa-kitoblar-olimlarning o'zaro bog'liqligi va o'zaro bog'liqligiga ishora qiladi va yuqoridagilarni amaliy amalga oshirishning aniq usullarini beradi, xususan: ilmiy muassasalarning normal faoliyati va rivojlanishi uchun binolar qurish uchun mablag' ajratish, imtiyozlar berish, nizom va nizomlar belgilash, olimlar uchun zarur mehnat sharoitlarini yaratish va ularni begona tashvishlardan ozod qilish; ikkinchidan, kitoblarni saqlash uchun kutubxonalar tashkil etilishi, mualliflarning yangi nashrlari taqdim etilishi, to'g'rilanishi, to'g'riroq tarjimalarda, foydaliroq izohlar va to'g'ri qaydlar bilan ta'minlanishi; uchinchidan, fanning yangi yo'nalishlari bo'yicha o'qituvchilar va tadqiqotchilar mukofotlanishi va rag'batlantirilishi lozim [1, b.148].

Bekon ta'limda har doim ta'lim rivojlanishiga hissa qo'shadigan uchta ob'ektni - ilmiy muassasalar, kitoblar va olimlarning o'zlarini sintez qilish orqali uning real hayotda sodir bo'layotgan hamma narsaga iloji boricha mos kelishini ta'minlashga harakat qilish kerakligiga ishonadi: «Zero, jannat shudringidan hosil bo'lgan yoki buloqlardan otilib chiqayotgan suv ba'zi suv havzalarida to'planmasa, osongina bug'lanib, yo'q bo'lib ketishi, u erda bir joyga qo'shib, to'planib, saqlanib qolishi va o'z mavjudligini qo'llab-quvvatlashi kabi, ... Xuddi shunday, ilmning bu eng qimmat namligi, xoh u ilohiy ilhomdan kelib chiqadimi, xoh hissiy idroklardan paydo bo'ladimi, kitoblarda, ta'limotlarda, suhbatlarda va ayniqsa, shu maqsad uchun mo'ljallangan ayrim joylarda saqlanmasa, tez orada butunlay yo'q bo'lib ketishi mumkin edi – fanlar go'yoki doimiy yashash joyi va bundan tashqari, ularning o'sishi va mustahkamlanishi uchun imkoniyat va vositalarga ega bo'lgan akademiyalar, kollejlari, maktablarda» [1, b.147-148].

Natija. Aslida olganda, Bekon nega o'z zamonasi maktab ta'limini tanqid ostiga oldi? Mutafakkirning o'zi ham aynan shu maktablarda tahsil olganligi uchun u yerdagi o'rgatish yo'llar, ta'lim atrof muhit va nosog'lom sharoit mavjudligida ekanligini yaxshi bilar edi. Aynan shu sabablarga ko'ra, Bekon Ta'lim maktabini hayotga yaqinlashtirish zarurligini asoslab berdi va, natijada, u tomonidan ishlab chiqilgan bilishning induktiv usuli pedagogik nazariya va tarbiyaviy-kognitiv amaliyotda qo'llanildi. Bekonning fikricha, ilmiy va pedagogik jarayonning asosi hissiy tajribadir va shuning uchun bu tajriba taqqoslash, ajratish va birlashtirish kabi aqliy protseduralar asosida qayta ishlanishi kerak. Bunga erishish uchun talabaning aqliy qobiliyatlarini tayyorlash, rivojlantirish va mashq qilishning ikki xil usulini qo'llash kerak, birinchisi, eng osonidan boshlash va asta-sekin murakkabroq bo'lishga yaqinlashish; ikkinchisi,

eng oson masalalarni samarali hal qilishga o'tish uchun eng qiyin vazifalarni bajarishdir, chunki bunday usullarning oqilona kombinatsiyasi insonning aqliy va jismoniy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam berishi tayin gap. Xuddi shunday, Bekon o'quvchilarning xarakteri va aqliy qobiliyatlariga mos ravishda faoliyatni tashkil etish va tanlashni o'ta muhim va jiddiy mulohaza qilishni talab qiladi. Buyuk mutafakkir-olim ustoz-shogird masalasini tahlil qilar ekan, bo'lajak kasbni aniq tanlashda ustoz tomonidan tolibning qay darajada ushbu kasbga qobiliyatli ekanlik darajasini chuqur o'rganish, bu yo'nalishdagi pozitiv va negativ tomonlarining tushunishni talab etilishini aniq biladi va bu masala real tuyulishi uchun ta'lim maqsadining talablarini ham ko'z oldiga keltiradi. Ya'ni, tolib qalbining moyillik tomonlarinin qo'llab-quvvatlab rahbatlantirish, salbiy tomonlarni esa bartaraf etish kerakligini bildiradi.

Bekon chuqur mazmunli xulosaga keladi: agar tabiat va inson mavjudligini bilishning yakuniy maqsadi shaxs va jamiyat kuchini har tomonlama va mutanosib ravishda rivojlantirish bo'lsa, unda ta'limning natijaviy maqsadi - tolibning haqiqiy hayot usulini egallashidir; buni esa suvning paydo bo'lishiga o'xshatish mumkin bo'lgan bilimga ega bo'lish: suvlar osmondan tushadi yoki erdan paydo bo'ladi. Xuddi shunday, bilimning dastlabki taqsimoti ham uning manbalaridan kelib chiqishi kerak. Ta'lim natijasi bo'lgan bilimga kelsak, u birlamchi asl emas, balki ilgari olingan bilimlarga asoslanadi [1, b.209].

Shaxs sifatida shakllanish bosqichida dunyoqarashini shakllantirgan o'quvchi chinakam bilim yo'lidagi to'siqlarni engib o'tishi zarur; bular bu yo'lda turgan «butlar», ya'ni, xatolar (ibora va tushunchalarni noto'g'ri ishlatish), noto'g'ri qarashlar (sub'ektivlik, tanqidiy fikrlamaslik), aqlning aldanishi (ilmiy- falsafiy dogmatizm). Bularning barchasini kuzatish, tadqiqot va eksperiment kabi chinakam induktiv ilmiy-pedagogik uslubga amal qilinsa, engib o'tish mumkin. Qiziquvchanlik va mushohadakorlik ko'rsatish orqali o'quvchi tobora chuqurroq ilmga kirib boradi va olamning chuqur sirlarini ochib berish imkoniga ega bo'ladi [1, b. 299, 399]. Bekon tafakkuri ana shu ruhiga mos keladi, uning ilmiy tadqiqot yo'nalishidagi ta'lim innovatsiyasi namoyon bo'ladi desak, mubolog'a bo'lmaydi. Natijada, Bekon o'zining klassik ta'limi, boy hayotiy tajribasi va noyob sezgi tufayli tarbiya, ta'lim va o'z-o'zini tarbiyalash haqidagi pedagogikaning ilmiy asoslari eksperiment bo'lishi kerak degan fundamental xulosaga keladi.

Bekon inson tabiatining mohiyatiga oid hayratlanarli bilimni barcha ko'rinishlarida namoyon etadi va tajribali o'qituvchi-murabbiy sifatida, hayotiy tajribaga ko'ra, boshqalarni bilish o'zini o'zi bilishidan keyin keladi degan xulosaga keladi va "inson qalbining vahiysining eng ishonchli yo'li - bu inson xarakterini, ularning tabiatini yoki odamlarning maqsad va niyatlarini o'rganish va bilishdir" (Masal XXXIY), ammo bu keng qamrovli bilimga olib boradigan eng qisqa va qulay yo'l uchta talabga rioya qilishni nazarda tutadi: birinchidan, har qanday mavzuda to'liq va ishonchli ma'lumot bera oladigan narsalar va odamlar haqida ko'p qirrali va xilma-xil bilimga ega bo'lgan imkon qadar ko'proq do'stlar orttirish kerak; ikkinchidan, oqilona choraga rioya qilish, so'z erkinligida ham, sukunatda ham ma'lum bir o'rtalikni saqlab qolish zarur, chunki ochiqlik va so'z erkinligi boshqalarni ham xuddi shunday erkin va ochiq gapirishga chorlaydi va undaydi; sukunat bizga ishonch uyg'otadi va odamlarni o'z sirlarini biz bilan bajonidil baham ko'rishga majbur qiladi va, shu bilan birga, ayni paytda xusherlikka, kuzatishga davad kiladi. Va bularning barchasi, Bekonning so'zlariga ko'ra, «biz qilmoqchi bo'lgan narsalarni va biz yordamiga ishonadigan odamlarni iloji boricha

ehtiyotkorlik bilan tanlashga qaratilgan va bu bizga yanada mohirona va ishonchliroq harakat qilish imkoniyatini beradi” [2, b.475-476].

Shunday qilib, yuqoridagilarni inobatga olgan holda, mutafakkir keyingi pagona sifatida endi «O‘zingni bil» donolik kanonini hayotga tatbiq etishga yaqinlashish mumkinligini bildiradi («Ilmlarning qadr-qimmati va ko‘payishi» risolasining oltinchi kitobining ikkinchi bobi bunga bag‘ishlangan - hayotiy mansab ta‘limoti bo‘limida [2, b.441]). Bunga erishish uchun Bekon o‘z qobiliyatlarini, kuchli tomonlarini, afzalliklari va kamchiliklarini sinchkovlik bilan tortish va baholashni hisobga olgan holda 5 ta yondashuvni taklif qiladi: birinchidan, inson o‘z xarakteri va tabiiy fazilatlarini bilan o‘z davriga qanchalik mos kelishiga e‘tibor berish; ikkinchidan, vaqt kasb turlari va ma‘lum bir davrda keng tarqalgan va qimmatli turmush tarziga mos keladimi va qaysi biri o‘zi uchun eng mosini tanlashi kerak; uchinchidan, inson o‘zini tengdoshlari va raqobatchilari bilan solishtirishi kerak, ular hayot kurashida unga raqobatchi bo‘lib chiqishi mumkin. Bu erda Bekon yigitga taniqli odamlarning etishmasligi va boshqalar orasida alohida ajralib turishi mumkin bo‘lgan faoliyat sohasini tanlashni tavsiya qiladi. To‘rtinchidan, do‘stlar va tanishlarni tanlashda siz o‘zingizning xarakteringizning tabiiy xususiyatlarini yodda tutishingiz kerak, chunki turli odamlar turli xil do‘stlarga muhtoj; beshinchidan, misollardan va boshqalarga taqlid qilishning ahmoqona istagidan qochish kerak [2, b.477-478].

Shunday qilib, siqilgan shaklda Bekonning tavsiyalari quyidagilarga to‘g‘ri keladi: inson o‘zining qobiliyatlari, afzalliklari va afzalliklarini, shuningdek, kamchiliklarini diqqat bilan tortishi va baholashi kerak.

Xulosa

1. Frensis Bekonning asosiy yangiliklaridan biri shundaki, u o‘zining bilim nazariyasiga asoslanib, universitetlardagi ta‘limning o‘sha paytdagi holati tizimini to‘g‘rilashni va unga yangi tadqiqot usulini joriy etishni taklif qildi, bu esa ta‘limning rivojlanishiga hissa qo‘shadi. real hayot haqidagi bilim, uning fikricha, ijobiy xarakterdagi bilimlarning paydo bo‘lishiga olib keladi.

2. Frensis Bekonning fan va ta‘limni tashkil etishga doir g‘oyalari shu qadar ilg‘or bo‘lib chiqdiki, ular hozirgi zamonda ham omon qoldi va kelajakning yangi pedagogik nazariyalari va tarbiya amaliyotiga asos bo‘ldi.

3. Frensis Bekonning ta‘lim muassasalarida taklif qilgan eksperimental fanlarni tashkil etishning yangi tamoyilini hayotga tatbiq etish haqidagi g‘oyalari nazariy bilim va eksperiment sinteziga hissa qo‘shishi kerak edi; Olim buni yangi pedagogikaning asosiy vazifalaridan biri deb bildi.

4. Bekon universitetlarda o‘qitish usullarini yangilash, zamonaviy til bilan aytganda, innovatsion ta‘lim texnologiyalaridan foydalanishga jiddiy ehtiyoj borligini ta‘kidladi.

5. U, umuman olganda, antik va o‘rta asrlar uslubidagi ma‘ruza yoki suhbat kabi dars shakllarining samaradorligini shubha ostiga qo‘yib, ularni samaraliroq o‘qitish usullari foydasiga almashtirishni taklif qildi.

6. Bekon xalqaro ilmiy va amaliy hamkorlikning zamonaviy tizimini ajoyib tarzda kutgan, ya‘ni. ilmiy tadqiqotlar sohasida o‘zaro manfaatli hamkorlikni yo‘lga qo‘yish samaradorligi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Бэкон Ф. Новый Органон// Бэкон Ф. Соч. в 2-х т. Т.2. – М., 1971.
2. Бэкон Ф. Соч. в 2-х т. Т.1. – М., 1971.
3. Субботин А.Л. Френсис Бэкон и принципы его философии// Бэкон Ф. Соч. в 2-х т. Т.1. – М., 1977.
4. Шадманов К. Б. Френсис Бэкон ва унинг «Тажрибалар ёхуд ахлокий ва сиёсий насиҳатлар»ида донолик ва ҳақиқатнинг онтологик ҳамда эпистемологик асослари. – Бухоро, 2022.
5. The Works of Lord Bacon, vol. II. London, MDCCCLXXIX
6. Francis Bacon. The Essays / Ed. By John Pitcher/. Penguin Classics. – L., 1985.
7. Кольридж С.Т. Роль творческого воображения в воспитании// Сэмюэль Тейлор Кольридж. Избранные труды. М., 1987.
8. Shadmanov K.B. Historical pages of formation of ethics in the late Renaissance England//Eurasian Journal of Academic Research. Vol.3, Special Issue 7, September, 2023. ISSN 2181-2020. P.75-82.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/7 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари** электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.

Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой
тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-
уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).